

SZTRANYICZKI SZILÁRD

Szükséges-e a béranyaság romániai törvényesítése?

Should Surrogacy Be Legalised in Romania?

Abstract: Maternity surrogacy aims to provide a child for one or more adults. This consists in the deliberate conception of a child, who is without a family of origin, by manipulating his birth and his biological mother to satisfy the desire of the beneficiary adults. Therefore, the legitimacy of surrogacy is at least debatable. However, considering the old realities of the current Romanian societies, in the present study we proposed by *lege ferenda* the possible implementation in the Romanian Civil Code of maternity-altruistic surrogate, under certain conditions.

Keywords: surrogacy, beneficiary parents, infertility, altruistic and commercial surrogacy, foetal rights, surrogacy contract, superior interests of the child

Összefoglaló: A béranyaság célja, hogy egy vagy több felnőttnek gyermeket biztosítson. Az eljárás során szándékos gyermeknemzést hajtanak végre, a származási családtól megfosztják a gyermeket olyan értelemben, hogy manipulálják születését és a biológiai anyját annak érdekében, hogy a kedvezményezett felnőttek gyermekvállalási vágyát kielégítsék. Következésképpen vitatható a béranyaság jogszerűsége. Figyelembe véve azonban a jelenlegi román társadalmi realitásokat, a jelen tanulmányban *de lege ferenda* javasoljuk az önzetlen béranyaság bevezetését a román Ptk.-ban, bizonyos feltételek teljesítése esetén.

Kulcsszavak: béranyaság, kedvezményezett szülők, meddőség, önzetlen és kereskedelmi béranyaság, méhmagzati jogok, béranyasági szerződés, a gyerek elsődleges érdeke

1. Bevezető

A gyermekek utáni vágy kényszerítette az egyedülálló – férfi és nő – szülőket arra, hogy a béranyaság eljárását válasszák, amely a legvitatottabb erkölcsi és törvényes gyermekvállalási eszköz.

A béranyaság¹ lehetősége fokozatosan terjedt el a világban, az 1970-es évektől kezdődően az USA-ban jelent meg. Annak érdekében, hogy megállapíthassuk, hogy a béranyaság jogintézménye és eljárása mennyire veszélyes a társadalomra nézve, legelőször azt kell eldöntenünk, hogy mit jelent jogi és orvosi értelemben a béranyaság, illetve meg kell vizsgálnunk azokat a (jog)viszonyokat, amelyek a béranya és/vagy azon személyek között jönnek létre, akik a szóban forgó jogintézménnyel kapcsolatosak.

Ilyen értelemben, béranyaság esetén legalább 6 személy érdekelt, nevezetesen:

1. a petesejtadó biológiai anyja;
2. a terhességet viselő és a gyereket megszülő béranya;
3. a kedvezményezett anyja, aki szülővé válik a gyerek megszületése után;
4. a spermadonor biológiai apa;
5. a béranya partnere, akivel szemben az apasági vélelem fennáll;
6. a kedvezményezett apa, aki szülővé válik a gyerek megszületése után.²

A béranyaság alatt olyan megegyezést értünk a megbízó fél és a béranya között, amely értelmében a nő (béranya) kihordja, és röviddel a szülést követően a megbízónak átadja az újszülöttet. Sokszor a szegénység, a jövedelemszerzés lehetőségeinek hiánya, a diszkrimináció és egyéb gazdasági tényezők taszítják a gyengébbik nem képviselőit a béranyák szerepébe. Ezek a tényezők megkérdőjelezzik a béranyák hozzájárulásának valódiságát az egyébként is kiegyensúlyozatlan erőviszonyok között. További szempont, hogy a béranyaszerződések árucikké alacsonyítják a gyermeket, akit a béranyák piacán árulnak, legálisan vagy illegálisan, vagy van mögötte pénzmozgás, vagy nincs. Minden béranya-megállapodásra igaz, hogy a gyermekről az anyja az előzetes terv értelmében lemond, hogy átadja őt a szerződő félnek. Ezzel a lépéssel a gyermek nemcsak a szülőanyját veszíti el, hanem ki lesz téve a hontalanság veszélyének, és szembesül annak lehetőségével, hogy a szerződő fél végül visszautasítja.³

1 „Béranyaságnak nevezzük azt a folyamatot, amikor egy termékeny nő (béranya) egy másik személynek vagy párnak gyermeket hord ki a testében. A béranya lehet a gyermek vér szerinti anyja, ilyenkor mesterséges megtermékenyítés útján esik teherbe, vagy történhet megtermékenyített embrió beültetésével, ahol a béranya és gyermek kapcsolata már nem vér szerinti. Alapesetben a béranya anyagi ellenszolgáltatásban részesül. Előfordulhat az is, hogy a béranya a szolgálatát tisztán empatikus megfontolásból ajánlja fel. Az utóbbi esetet szokásosan dajkabéranyaságnak nevezik. A béranyaság lehetősége több okból merülhet fel: ilyen okok lehetnek a homoszexuális párkapcsolat, a női meddőség vagy egyéb orvosi okok, amelyek a terhességet kockázatosná vagy lehetetlenné tennék”, <https://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%A9ranya%C3%A1g> (letöltés ideje: 2021. 06. 11.).

2 A. PORTARU: *Convenția de la Haga și reglementarea practicii mamelor purtătoare. O formă modernă de exploatare a femeilor și copiiilor*, <https://www.juridice.ro/561896/conventia-de-la-haga-si-reglementarea-practicii-mamelor-purtatoare-o-forma-moderna-de-exploatare-a-femeiilor-si-a-copiilor.html> (letöltés ideje: 2021. 06. 11.).

3 Az állampolgársághoz való jog minden embert megillet. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 15. cikke kimondja: „1. Minden személynek joga van valamely állampolgársághoz. 2. Senkit sem lehet sem állampolgárságától, sem állampolgársága megváltoztatásának jogától önkényesen megfosztani.” A Politikai és Polgári Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 24. cikke alapján: „1. Minden gyermeknek fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, nemzeti vagy társadalmi eredetre, vagyonra, vagy születésre való tekintet nélkül joga van arra a védelemre, amely őt kiskorú állapotától a családja, a társadalom és az állam részéről megilleti. 2. Minden gyermeket közvetlenül születése után anyakönyvezni kell és nevet kell neki adni. 3. Minden gyermeknek joga van arra, hogy állampolgárságot szerezzen.”

A béranyaságról szóló megállapodások megtagadják a gyermektől a genetikai identitásához való jogát. Az így fogant gyermekek sohasem ismerhetik meg a szülőanyjukat vagy biológiai szüleiket, ha sperma- vagy petesejt-adományozás előzte meg a beültetést.⁴ Ezekről a gyermekektől megvonják azt a jogukat is, hogy megismerjék vagy kapcsolatban legyenek a szülőanyjával vagy mindkét biológiai szülővel.⁵ A béranyaszerződések alárendelik a gyermek jogait a felek szerződésben lefektetett kívánságainak, háttérbe szorul a biológiai anyával és a vér szerinti családdal való kapcsolattartás, ellehetetlenül a biológiai családban való nevelkedés. A béranyával kötött szerződések lényegükből fakadóan szintén aláássák a gyermek családegyesítéshez és identitáshoz való jogát. A béranyának jelentkező nők zöme társadalmi szempontból kiszolgáltatott helyzetből érkezik, általában alacsony iskolázottságúak, és anyagiilag másoktól függnek. Az anyagiakkal küzdő nőknek nincs valódi döntési szabadságuk, vagy az anyagi különbségeket tekintve nem egyenrangúak a béranyákat alkalmazó felekkel. Nem feledkezhetünk meg a béranyák további gyermekeiről sem. Az örökbefogadásokkal ellentétben a béranyaszerződések esetében nem léteznek azok az ellenőrző folyamatok, melyek megállapítanák a megbízók alkalmasságát a gyermeknevelésre.

A szóban forgó jogintézmény nagyon összetett, sok kérdés tevődik fel kevés válasszal, nemcsak a jogtudomány területén, hanem az egészségügy és a pszichológia doméniumában is.

A béranyaság romániai jogrendszere szerinti elemzésének kiindulópontja az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatának⁶ elengedhetetlen vizsgálata, illetve más országok jogi megoldásainak számbavétele.

Románia törvényei nem rendelkeznek a béranyaságról,⁷ a Ptk. 441–447. cikkei szerint csupán az orvosilag támogatott, donor harmadik személy útján történő humán reprodukciós eljárásra van törvényes lehetőség. A béranyaság jogintézménye nem volt szabályozva a jelen Ptk. hatálybalépése előtt sem. Következésképpen a romániai törvényi keret nem tiltja, de nem is engedélyezi a szóban forgó eljárást, a szakirodalom⁸ szerint közvetett módon eltűrt jogintézményről van szó. A Ptk. 408. cikk (1) bekezdése értelmében az anyai leszármazás a születés tényéből ered, vagyis anyasági

4 J. LUDDEN, Donor-Conceived Children Seek Missing Identities, <https://www.npr.org/2011/09/18/140477014/donor-conceived-children-seek-missing-identities?t=1623832083300> (letöltés ideje: 2021. 06. 11.).

5 A Gyermek jogairól szóló ENSZ Egyezmény 9. cikkének (3) bekezdése kimondja: „Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a mindkét szülőjétől vagy ezek egyikétől külön élő gyermeknek azt a jogát, hogy személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tarthasson fenn mindkét szülőjével, kivéve, ha ez a gyermek mindenképp felett álló érdekeivel ellentétes.”

6 https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Surrogacy_ENG.pdf (letöltés ideje: 2021. 06. 11.).

7 A romániai törvények nem rendelkeznek kifejezetten a béranyaságról. Ennek ellenére, egy miniszteri rendeletben megemlíti a béranya kifejezést („mamă surogat”), amikor a mesterséges megtermékenyítési eljárás közpénzekből való támogatásának programjából tételesen kizárják a béranyákat, lásd a 2017. évi 377. egészségügyi miniszteri rendelet IV. rész 3.3. alpont (A mesterséges megtermékenyítés és embrióátültetés) C betű 3. pontját, kihirdetve Románia Hivatalos Közlönye 2017. 03. 31./223. számában.

8 E. FLORIAN: *Filiația: între obsesia adevărului biologic și mistificare legală*, Revista Română de Drept Privat, 2018/3, 117–127, 117.

vélelem áll fenn a szülő anyja javára. Törvényi rendelkezésének hiányában az érdekeltek csupán az önzetlen hagyományos anyai, illetve terhességi behelyettesítés jogintézményét választhatják. Ez a megállapítás a Ptk. 60. cikkének, illetve az Alkotmány 26. cikkének (2) bekezdése szerint az egyének önrendelkezési jogából ered, miszerint a természetes személy szabadon rendelkezhet önmagával, ha ezzel nem sérti mások jogait és szabadságjogait, a közrendet, valamint a közérkölcst.⁹ A közrend az állami és társadalmi békesség, ami egy ország írott és íratlan szabályainak betartásában nyilvánul meg. A magánjogi gondolkodás a közrend fogalmát igen szűken értelmezi, abban a jogrendszer alapjait képező legfontosabb elvek és intézmények feltétlen érvényesülését látja. A közrend betartására vonatkozó jogszabályok kötelező jogi erővel bírnak. A béranyaságra vonatkozó szerződés nem ütközik kötelező jellegű közrendi előírások betartására, ebben az esetben sem a társadalmi közérdek, sem mások jogai és szabadságjogai vagy a közérkölcst nem sérül.

Béranyaság jellegű szolgáltatás a Ptk. 66. cikkének – a vagyoni ügyletek tilalmának – betartásával történhet. Ilyen értelemben „bármely ügylet, amelynek tárgya az emberi testnek, elemeinek vagy termékeinek vagyoni értékkel való felruházása, semmis, a törvényben kifejezetten előírt esetek kivételével”. Következésképpen, annak ellenére, hogy elvileg a béranyaságra vonatkozó szolgáltatás kivitelezhető, ellenszolgáltatásként nem fogadható el semmilyen vagyoni jellegű érték. Más szóval, Romániában a béranyaság csak önzetlenül képzelhető el gyermektelen párok megsegítése céljából, hogyha az élettársak gyereket szeretnének. Bármilyen ellenszolgáltatás elfogadása esetén a béranya méltósága érintve lenne.¹⁰ A valóság viszont más. Romániában „létezik a béranyaság piaca, ahol a kereslet és kínálat törvényei működnek”, „az alkalmazott ellenszolgáltatási díjak akár 50 000 euróig is terjedhetnek”.¹¹ A szóban forgó tárgyban hozott bírói határozatban viszont másként döntöttek, kimondták azt, hogy egy nő azért nem vállalhat béranyaságot, mert „az anyaméh bérbeadása ellentmond az emberi test sérthetlenségének elvével, valamint semmis a más számára viselt terhesség annak ellenére, hogy e tekintetben törvényi korlátozás nem létezik [...] úgy értékelték, hogy ezen ügyletekkel átruházódnak olyan közrend és közérkölcst által oltalmazott érdekek, mint például a személyi (családi) állapot, közegészségügy stb.”.¹² Meglátásunk szerint, hogyha egy nő önzetlenül vállalja a béranyaságot, a kedvezményezett szülőkkel ingyenes jogügyletet kellene kötnie.

9 C.T. UNGUREANU: *Contractul internațional de externalizare a maternității*, Revista de Științe Juridice, 2019/1, 9–12, 9; S. CERCEL, *Considerații privind dreptul asupra propriului corp*, Revista de Studii Juridice, 2009/3, 7–12, 7; L. IRINESCU, *Copilul, un dar sau un drept?*, Revista de Dreptul Familiei, 2019/1–2, 208–212, 208.

10 R. WALKER, L. VAN ZYL: *Beyond Altruism: A Case for Compensated Surrogate Motherhood = Bioethics Beyond Altruism*, szerk. R. M. SHAW, Palgrave Macmillan, 2017, 165.

11 C. NICOLESCU: *Protecția dreptului la viață privată și de familie în cazul copilului născut de o mamă surrogat – variațiuni mioritice pe o temă europeană* = *In Honorem Valeriu Stoica. Drepturi, libertăți și puteri la începutul mileniului al III-lea*, szerk. M. NICOLAE, R. RIZOIU, I. L. TOMA-DĂUCEANU, Universul Juridic, Bukarest, 2018, 1081.

12 Krajovai Ítéletábla, 2016. évi 1048. határozat, <https://legeaz.net/spete-civil-curtea-de-apel-craiova-2016/stabilire-maternitate-decizia-1048-17-02-2016-4iy> (letöltés ideje: 2021. 06. 11.).

2. Az önzetlen (érdektelen) és kereskedelmi (visszterhes) béranyaság

A béranyaság „egy olyan eljárás, amely értelmében egy nő abból a célból lesz várandós, hogy a szülés után a gyermeket egy másik személynek átadja”.¹³ Az előbbi alapmeghatározás szerint létezik önzetlen vagy érdektelen béranyaság, abban az esetben, hogyha egy nő bármilyen ellenszolgáltatás nélkül kihord és megszüül egy gyermeket, majd átadja a jogosult szülő(k)nek, illetve kereskedelmi vagy visszterhes béranyaság, amikor a béranya ellenszolgáltatásban részesül.

A béranya és a kihordott gyerek közötti genetikai viszonyrendszer szerint kétféle béranyaság létezhet:¹⁴

- *hagyományos (részleges) béranyaság*, ez esetben a béranya az eljárás alapján megszületett gyermek biológiai anyja;

- *várandós (teljes) béranyaság*, ez esetben semmilyen genetikai viszony nem áll fenn a béranya és e procedura alapján született gyerek között.

Az önzetlen béranyaság „egy olyan humán reprodukciós eljárás, amely alapján egy nő elfogadja, hogy várandós legyen annak érdekében, hogy a megszületett gyermeket más személy nevelje fel”.¹⁵ Az eljárás nem kereskedelmi céllal jön létre, gyakoribb a tehetősebb családok körében. Ebben az esetben az anyaméh haszonbérbe vevéséről van szó, amely szerint a gyermeket a jogosult szülők pénz nélkül szerzik meg. Vitathatatlan, hogy nemcsak a kereskedelmi célú béranyaság esetében létezik pénzben kifejezett érték, ugyanis az a nő, aki egy másik család magzatát viseli, gondozza és ápolja, bizonyos ellenszolgáltatásra jogosult, viszont az önzetlen béranyaság esetében ez nem áll fenn.

A béranyaság esetén a felek között szerződés jön létre, amely szerint a béranya a szülés után a kedvezményezett szülőknek az élve született csecsemőt át kell adja, illetve a várandósság alatt viselnie kell a terhességet. A szerződés tárgya a megfogant magzat, következésképpen a méhmagzatra dologként tekintenek.¹⁶ A szóban forgó szerződésekben a kereskedelmi jelleg pénzben értékelendő, nevezetesen a béranya pénz ellenében viseli a terhességet és megszüül. Léteznek olyan országok is, ahol a kereskedelmi (visszterhes) béranyaság engedélyezett (például: Ukrajnában). Az ukrán törvények összetetten szabályozzák a béranyaság jogállását, beleértve a kedvezményezett szülők jogait és kötelezettségeit, illetve a mesterséges megtermékenyítés lehetőségét sperma- és petedonorok által is.¹⁷

13 L. BRUNET, J. CARRUTHERS, K. DAVAKI, D. KING, C. MARZO, J. MCCANDLESS: *A comparative study on the regime of surrogacy in EU Member States*, European Parliament, 2013/12, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2013/474403/IPOL-JURI_ET\(2013\)474403_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2013/474403/IPOL-JURI_ET(2013)474403_EN.pdf) (letöltés ideje: 2021. 06. 12.).

14 <https://www.hli.org/resources/surrogacy-pros-and-cons/> (letöltés ideje: 2021. 06. 13.).

15 ANU, P. KUMAR, D. INDER, N. SHARMA: *Surrogacy and women's right to health in India: Issues and perspective*, Indian Journal Public Health, 2013/2(57), 65–70, 65.

16 https://www.culturavietii.ro/2017/01/24/studiu-maternitatea-surogat-si-drepturile-omului-analiza-a-problemei-umane-legale-si-etice-i/#_ftnref2 (letöltés ideje: 2021. 06. 13.).

17 A humán reprodukciós lehetőségeket az ukrán Családi törvénykönyv szabályozza. Az ukrán Családi törvénykönyv 123. cikke értelmében a béranya segítségével történő humán reprodukciós eljárás során a petedonor béranyát a jogosult apa spermájával megtermékenyítik meg, az eljáráshoz folyamodó személyek lesznek a gyermek jogosult szülei. Ebben az esetben a jogosult szülők születési anyakönyvi nyilvántartókönyvbe való bevezetéséhez a gyermek születését igazoló

Az egyetlen azonosság az önzetlen és a kereskedelmi béranyaság között, hogy mindkét esetben a méhmagzat a petedonor béranya és egy – ismert vagy ismeretlen – férfi spermájával történő megtermékenyítés alapján jön létre. Összehasonlítva a kétféle béranyasági módozatot, elmondhatjuk, hogy az önzetlen béranyaság esetén valaki(k) javára történő egyszerű szívességről van szó, míg a kereskedelmi béranyaság pénzbeli ellenszolgáltatás miatt jön létre.

Az országok jogrend szerinti béranyasági osztályozása a következő: a) olyan országok, ahol tiltott a béranyaság;¹⁸ olyan országok, amelyekben csupán az önzetlen béranyaság megengedett, például: Görögország, Spanyolország, Csehország, Portugália;¹⁹ olyan országok, amelyekben a kereskedelmi célú béranyaság törvényes, mint például: Ukrajna, Venezuela, Mexikó; olyan államok, amelyekben akár az önzetlen, akár a kereskedelmi célú béranyaság szabályos,²⁰ illetve olyan államok, amelyekben nincs törvényes előírás, mint például Romániában.

Romániában a béranyaság célú külföldi turizmus okoktól (például: orvosi, etikai, vallási, jogi stb.) függetlenül megengedett, törvényes és elfogadott. Más európai országok állampolgárai is élnek ezzel a lehetőséggel, hogyha saját hazájukban kedvezőtlen a jogi keret, ugyanis az orvostudomány fejlődésével a béranyasági eljárások mindinkább teret nyernek.²¹

3. A méhmagzat jogai

3.1. Személyi (nem vagyoni) jogok

A legfontosabb joga a méhmagzatnak az élethez való jog. A méhmagzatnak a fogantatás pillanatától joga van élve megszületni. Következésképpen a terhességmegszakítás csupán orvosi sürgősségi esetekben engedélyezett, orvosi javallatra. Például ilyen eset akkor áll fenn,

irat mellé szükséges a béranya hiteles alakiséghez kötött nyilatkozata arra vonatkozóan, hogy beleegyezik a béranyasági eljáráshoz folyamodó személyek szülőkként való anyakönyvi beírásához, lásd *Ukrainian Surrogacy Laws*, <https://www.hg.org/legal-articles/ukrainian-surrogacy-laws-28807> (letöltés ideje: 2021. 06. 13.).

18 Idetartoznak: Ausztria, Belgium, Bulgária, Kanada (Québec), Franciaország, Németország, Olaszország, Izland, Norvégia, Svédország, Svájc, Szaúd-Arábia, Törökország, Pakisztán, Kína, Japán és néhány USA-beli állam (Arizona, Indiana, Michigan, Észak-Dakota), lásd S. MOHAPATRA: *Adopting an International Convention on Surrogacy – A Lesson from Intercountry Adoption*, Loyola University Chicago International Law Review, 2015/1(13), 33. <https://lawcommons.luc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1184&context=lucilr> (letöltés ideje: 2021. 06. 14.).

19 Idetartoznak: Ausztrália, Kanada, Dánia, Görögország, Magyarország, Izrael, Hollandia, Spanyolország, Dél-Afrika, Nagy-Britannia, az USA-ból a következő államok: New York, New Jersey, New Mexico, Nebraska, Virginia, Oregon, Washington, lásd S. MOHAPATRA: *i. m.*, 33.

20 Idesorolhatók: Örményország, Fehéroroszország, Ciprus, Georgia, Mexikó, Oroszország, Ukrajna, az USA-ból a következő államok: Kalifornia, Florida, Illinois, Massachusetts, Texas, Vermont, Arkansas, lásd S. MOHAPATRA: *Adopting an International Convention on Surrogacy – A Lesson from Intercountry Adoption*, Loyola University Chicago International Law Review, 2015/1(13), 33, <https://lawcommons.luc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1184&context=lucilr> (letöltés ideje: 2021. 06. 14.).

21 B. C. VAN BEERS: *Is Europe giving in to baby markets? Reproductive tourism in Europe and the gradual erosion of existing legal limits to reproductive markets*, Medical Law Review, 2014/1(23), 103–124, 117.

amikor az anya életveszélyben van, megmentése érdekében szükséges a terhességmegszakítás. Úgyszintén, a méhmagzat élethez való joga akkor is fennáll, hogyha az anya klinikai halál állapotában van, viszont mesterségesen életben tartják a magzat megszületéséig. A méhmagzatnak/gyereknek joga van a méltósághoz, ugyanis egy fejlődésben levő emberi test (nem dolog). Következésképpen: nem használható kutatás vagy tudományos kísérlet céljára, kivéve fejlődési rendellenesség esetén. Terhességmegszakítást csakis genetikai vagy súlyos betegség esetén végezhetnek, hogyha a méhmagzat nem életképes. Továbbá a méhmagzatnak joga van az összes embert megillető tisztelethez.²²

3.2. A méhmagzat vagyoni jogai

A méhmagzat öröklési joga vitathatatlan.

Az új Ptk. 35. cikke szerint „a személy jogképessége születésével kezdődik és halálával szűnik meg”. Következésképpen: a jogképesség kezdete a személy születésének pillanata, amely pontosan meghatározható (év, hónap, nap, óra, perc). A polgári jog szempontjából ennek az időpontnak egyaránt van jogi és (jog)gyakorlati jelentősége, ugyanis ettől a pillanattól beszélhetünk egy új jogalanyról, olyanról, mely polgári jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik.

Mindazokban a jogviszonyokban,²³ amelyekben jogosultként vagy kötelezettként méhmagzat szerepel, egy időre *függő joghelyzet* áll be. A szóban forgó situáció addig tart, míg a magzat élve meg nem születik, vagy az lehetetlenné válik. Amennyiben a magzat élve születik, akkor a jogokat és kötelezettségeket a fogamzásának időpontjára *visszamenőleges hatállyal* szerzi meg. Míg ha az élve születés lehetetlenné válik,²⁴ akkor szintén visszamenőleges hatállyal, de úgy tekinthető, mintha a függő jogi helyzet el sem kezdődött, azaz a magzat meg sem fogant volna.²⁵ A méhmagzat jogképességének kérdése leginkább az öröklési képességgel kapcsolatban merül fel, ha az örökhagyó végakarata szerint a már megfogant, de még meg nem született személy örökösnek számításba jöhet. A méhmagzat öröklési képessége tekintetében függő joghelyzetben van, *a méhmagzat a hagyatéknak dologi várományosa*.²⁶

A román Ptk. nem foglal állást abban a kérdésben, hogy maga a magzat absztrakt értelemben embernek tekinthető-e, vagy sem. Magyarország Alaptörvényének II. cikke az emberi méltóság sérthetetlenségéhez kapcsolódva rendelkezik úgy, hogy a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg. Azt azonban, hogy ez a védelem a magzat emberként való elismerését jelentené, nem tartalmazza. Magyarország Alkotmánybíróságának 64/1991. (XII. 17.) AB határozata sem adott egyértelmű választ arra a vitára, amely a méhmagzat jogalanyiségével foglalkozik. Határozott álláspontot fogalmazott meg arra vonatkozóan, hogy

22 Például: Dél-Koreában a megszületett csecsemőt jogilag 1 évesnek minősítik. Ilyen értelemben az USA-ban tanulmányaikat folytató dél-koreai egyetemi hallgatók egy évvel kisebbek, mint Dél-Koreában.

23 Például: öröklési jogviszonyok.

24 Például: elvetél a nő.

25 VILÁGHY M., EÖRSI GY.: *Magyar polgári jog*, I. kötet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1962, 97–98.

26 A méhmagzatot, bár feltételelesen, de megilletetik családi jellegű jogok, mint például a tartás, továbbá kártérítést követelhet az őt tartani köteles szülő elvesztése miatt az ezért felelős személlyel szemben, vagy kedvezményezett is lehet a javára kötött szerződésben, lásd SZÁSZY I.: *A magyar magánjog általános része különös tekintettel a külföldi magánjogi rendszerekre*, II. kötet, Egyetemi Nyomda, Budapest, 1948, 7.

az emberi élet a fogantatással és nem a születéssel kezdődik, azonban a magzat emberként való elismerését a határozat nem tartalmazza. A román Ptk. a védelmet azzal biztosítja, hogy a magzat mint feltételes jogalany részére adja meg az élve születéstől függő jogképességet. Míg tehát az élő ember jogképessége általános, egyenlő és feltétlen, addig a méhmagzat jogképessége az élve születéséig általános, egyenlő és feltételes. Az egészségügyről szóló magyarországi 1997. évi CLIV. törvény (Eütv.) különbséget tesz az embrió és a magzat fogalma között. Embriónak minősül minden élő emberi embrió a megtermékenyítés befejeződése után a terhesség 12. hetéig, míg magzat a méhen belül fejlődő emberi lény a terhesség 12. hetétől. A humán reprodukciós eljárások közül viszont azokban, ahol az embrió testen kívül jön létre, az embriót a méhmagzat jogállása csak a beültetés napjától illeti meg. Az Eütv. tehát a jogképesség tekintetében aszerint tesz különbséget, hogy az embrió az anya testén kívül vagy belül van-e. Az élve születés és a fogamzás is orvosi kérdés. Ha akár az élve születés, akár a fogamzás ideje vitás, orvosszakértői bizonyításnak van helye.

A természetes személy jogképessége elismerésének feltétele, hogy *a gyermek élve szülessen meg*. Kizárólag ebben az esetben ismeri el a törvény már a fogantatástól a születendő gyermek jogképességét és jogalanyi minőségét.

A fogantatástól a születésig a magzat ún. *feltételes jogképességgel*²⁷ rendelkezik, ami rendes jogképességgé alakul az élve születés ténye folytán, függetlenül attól, hogy a született gyermek utóbb mennyi ideig marad életben.²⁸ Jelenleg az orvostudomány segítségével nagyfokú bizonyossággal megállapíthatók az élve születés és a halva születés esetei. Ha a gyermek élve születik, kiállítják számára a születési bizonyítványt, még abban az esetben is, ha a születés után rövidesen elhalálozik. Létező jogalanyként a születés, majd a halálozás tényéből jogkövetkezmények adódhatnak, különösen az öröklési jog területén. Amennyiben halva születés esete forog fenn, a jog úgy tekinti, mintha a magzat meg sem fogant volna. Ebben az esetben az illetékes hatóságok nem állíthatnak ki születési bizonyítványt, következésképpen a feltételes jogképesség nem fejthet ki joghatást.

A megfogant magzat feltételes jogképessége élve születés esetén csak jogok szerzésére vonatkozik, kötelezettségek vállalásával nem járhat. Következésképpen: a feltételes jogképesség egyrészt tárgyát illetően, másrészt időben korlátozott.

Az időbeni korlátozás a fogamzás törvényes ideje, ami a születés pillanatától visszafelé számított háromszázadik és ugyanígy számított száznyolcvanadik nap közötti időszak.²⁹ Ebből eredően a jelzett időintervallum a fogamzás vélelmezett időpontja, a feltételes jogképesség pedig a szóban forgó időre vonatkozik, és ha a magzat élve születik, akkor teljes jogképességgel fog rendelkezni az ebben az időben számára keletkezett és kizárólag jogelőnnel járó jogosultságok tekintetében. A fogamzás időpontjának megállapítása elsősorban orvosi kérdés, ami egyben azt is jelenti, hogy *a fogamzás időpontjának törvényes vélelme megdönthető, ha tudományos bizonyítási eszközökkel igazolni lehet, hogy a gyermek fogamzására az említett intervallum egy bizonyos időszakában vagy akár azon intervallumon kívül került sor*.³⁰

27 SZLADITS K.: *Magyar magánjog. Általános rész. Személyi jog*, I. kötet, Grill Károly Könyvkiadó-vállalata, Budapest, 1938, 509.

28 „*A jogképesség a születés befejeztével kezdődik, de csak élve születés esetében áll be; az újszülött életképessége nem kívántatik meg*”, SZLADITS K., i. m., 509.

29 Ptk. 412. cikk (1) bek.

30 Ptk. 412. cikk (2) bek.

Összegzőképpen elmondható, hogy a méhmagzatnak nincs jogi személyisége, annak ellenére, hogy a törvény számára feltételeken elismer vagyoni és nem vagyoni jogokat. Más szóval, a méhmagzat jogilag külön kategória, de nem jogalany (élve születés esetén válik azzá).

4. A béranya jogai

A béranyának a terhesség viselése, illetve a méhmagzat egészséges fejlődésének biztosítása különösen fontos a vagyoni és nem vagyoni jogai gyakorlása, illetve kötelezettségeinek teljesítése szempontjából. Az embrió fejlődése és a terhesség állandó nyomon követése a béranya feladata. A béranyaság esetén akár azt is mondhatnánk, hogy a nő méltósága sérül, ugyanis a meg nem született gyermek szerződés tárgyát képezi, a béranyának pedig viselnie kell a kockázatot a méhmagzat egészséges fejlődése kapcsán. Ilyen értelemben a méhmagzat egészséges fejlődése a legfontosabb szerződésteljesítési kötelezettséggé avanzsál. Mindezek ellenére a kedvezményezett szülők terhességmegszakítást kérhetnek abban az esetben, hogyha a várandósság alatt magzati rendellenesség vagy súlyos betegség gyanúja áll fenn (például: Down-szindróma). Mi több, a kedvezményezett szülőknek olyan követelésük is lehet, hogy a béranya a várandósság teljes ideje alatt egészségügyi intézménybe legyen beutalva.

Mivel Romániában nem korlátozott, de ugyanakkor nem is megengedett a béranyaság, véleményünk szerint a szóban forgó jogi-orvosi lehetőségnek összhangban kell lennie a közrenddel és a közérkölcssel, be kell tartania más emberek személyes jogait és szabadságjogait, illetve törvényes oka kell hogy legyen. Betartva a szülővé válás erkölcsi és törvényes kereteit, a béranyaság feltételeit az eljárásban részt vevő felek írásba foglalt megegyezésében kell rögzíteni. Jelenleg Romániában az orvosilag támogatott humán reprodukciós folyamatot ismerik el törvényesen.

5. A béranyaság dilemmái

5.1. A béranya önrendelkezési joga a méhmagzat élethez való jogával szemben

A béranya önrendelkezési jogának elsőbbsége az embrió élethez való jogával szemben egy alapvető erkölcsi dilemma.

Életveszély fennállása esetén ki élvez prioritást, milyen esetben és miért?

A joggyakorlat mindkét helyzetre szolgáltatott példát, senkinek sincs joga rendelkezni az embrió életéről, ugyanakkor csakis a várandós anya tud dönteni saját életéről. Ebben az esetben figyelembe kell venni a jogképességet és a cselekvőképességet is. Ilyen értelemben az anya előnyt élvez a méhmagzattal szemben, ugyanis ítélőképés, rendelkezik jogképességgel és cselekvőképességgel.

Mi történik viszont abban az esetben, hogyha a gyermek értelmi fogyatékossgal születik? A kedvezményezett szülők azért választották a béranyasági eljárást, mert

egészséges gyermeket szeretnének. Mindezek ellenére a terhesség alatt szövődmények léphetnek fel, ugyanakkor kockázatos lehet maga a szülés is. Egy természetes úton létrejött terhesség általában kevesebb egészségügyi veszéllyel jár, mint egy olyan másállapot, amely humán reprodukciós folyamat alapján jött létre. Ez utóbbi procedura több szövőd-ménnyel járhat mind a méhmagzat (koraszülöttség, elégtelen születési testsúly, magzati elhalálózás, magzati rendellenességek, magas vérnyomás stb.), mind az anya esetében (petefészek-hiperstimuláció, krónikus kismencedei fájdalom, korai menopauza, meddőség, reproduktív rák, vérrögök, vesebetegségek, infarktus, magas vérnyomás stb.). Az anya semmilyen biztosítékot nem tud nyújtani arra vonatkozóan, hogy az embrió egészségesen megszületik, ilyen értelemben a gyermek helyzete bizonytalan és beláthatatlan. A béranyaságra vonatkozó szerződésben garanciális elemeket lehet felsorakoztatni, amelyek alapján a méhmagzatot ne dologként értelmezzék és kezeljék, ugyanis a meg nem született gyermek nem válhat adásvételi kontraktus tárgyává.

Az anyasági vélelem fennállása a születés tényéből ered, következésképpen abban az esetben, hogyha a gyerek nem születik egészségesen, a jogosult szülőknek választási lehetőségük van a gyermek követelésére vonatkozóan. Hogyha nemleges a válasz, azt a nőt jegyzik be anyaként az anyakönyvi iratokba, aki megszülte a gyermeket,

5.2. Mi történik, hogyha a béranya meg akarja tartani a gyermeket?

A béranya felelősséget vállal nemcsak a várandósság idején, hanem e periódus előtt is, a megtermékenyítési eljárás szakaszában. Amikor a nő beleegyezik a megtermékenyítésbe, teljes tudatában felvállalja a gyermeknemzést, az esetleges állapotosságot és a szülést. Az a nő, aki akaratnyilvánítási hibák nélkül – tévedés, megtévesztés, erőszak, aránytalanság –, felelősségteljesen és szabadon hozzájárul a megtermékenyítési eljárás-hoz, szülés után biztosítva van számára, hogy a gyermeket saját magának megtarthassa. Pszichológiailag előfordulhat olyan helyzet, hogy a béranyasági szerződés meglepte ellenére a biológiai anya meg akarja tartani a gyermeket, ugyanis felbonthatatlan kapcsolat létesült közte és a méhmagzat között, és nem akar lemondani az újszülöttről. Továbbá negatív pszichológiai hatás keletkezhet később a gyermekben is abban az esetben, hogyha értesül a saját családi és személyi állapotáról.

5.3. A gyermek mint a béranyasági szerződés tárgya

Abban az esetben, hogyha kereskedelmi célú béranyaságra vonatkozó kontraktus áll fenn, a szülő nő pénzösszeget fogad el a jövőbeli gyerek átadása céljából. A meg-egyezés a fogantatás pillanatától, a terhesség ideje alatt a gyermek megszületése után a tulajdonképpen átadás időpontjáig tart. Ebben az esetben a gyermek jogilag dologként van minősítve, akarat ellenére egy béranyasági szerződés tárgyává válik. A *Roe kontra Wade*³¹ ügyben az USA Legfelsőbb Bírósága kimondta, hogy nem ismeri el a méhmagzat jogalanyként való minősítését.

Előfordulhat olyan szituáció is, hogy objektív vagy szubjektív okok miatt a kedvezményezett szülők nem kapják meg a béranyától a gyermeket. Ellenszolgáltatás ellenében

31 <https://oxcon.ouplaw.com/view/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e564> (letöltés ideje: 2021. 06. 15.).

olyan helyzet is létezhet, hogy a béranya és a kedvezményezett szülők akár a gyermek nemében és/vagy egészségügyi állapotában is megegyeznek.

Olyan szélsőséges esetek is előfordulhatnak, amikor a nők a béranyaság áldozatai lesznek, például a „*Baby 101*”³² kázusban. A szóban forgó eset Ázsiában történt, ahol felszámoltak egy illegális béranyahálózatot, kiszabadítván a fogva tartott nőket, akiket erőszakkal béranyaságra kényszerítettek.³³

6. Következtetés helyett

Az emberi test áruba bocsátása az utolsó évtizedek közfigyelmének tárgyát képezte, a szervkereskedelem és a szexuális rabszolgaság mindennapos témává vált. Ugyanakkor a béranyaság is mindinkább előtérbe került mint a nők testének kereskedelmi célú kihasználásának egy másik módzata.

A kereskedelmi célú béranyaság azt jelenti, hogy a meg nem született gyermek megegyezés tárgyává válik, a béranyát természetes inkubátorként használják. Egy ilyen eljárás érinti mind a béranya, mind a gyermek méltóságát. Ebben az esetben megsértik a gyermek eredetének és személyazonosságának megismerésére vonatkozó jogát, amelyet a gyermek jogairól szóló ENSZ Egyezmény 7. cikke ír elő.

A béranyaságot sok esetben mint önzetlen, a meddőség alternatíváját elősegítő humán reprodukciós módszert jelenítik meg, amely elősegíti a párokat gyermekvállalási kísérleteikben. Viszont a valóság sokszor nagyon távol áll ettől a marketingképtől. Azokban az országokban is, ahol a kereskedelmi célú béranyaság tiltva van, érzelmi nyomás, fenyegetés vagy ígéret útján egyes nőket kényszeríteni lehet ilyen jellegű kötelezettségvállalásra.

A kereskedelmi célú béranyaság egyes országokban törvényes és iparaggá vált. Nagyon sok esetben a folyamatban részt vevő jogi személyek túlzott díjakat számítanak fel, és igazolják azt, hogy béranyának csak orvosilag alkalmas nőket választottak. A béranyasággal foglalkozó klinikák preimplantációs genetikai diagnózisokat kínálnak, nemcsak a genetikai betegségek elkerülése érdekében, hanem a gyermek nemének kiválasztása céljából is. Az eljárás magában foglalja a gyermek fizikai és érzelmi elválasztását a várandós anyától, ami mindkettőjüket érinti. Egyre több orvosi és pszichológiai tanulmány hangsúlyozza e kapcsolat fontosságát a gyermek fejlődése szempontjából. A gyermek leszármazásának megállapításával kapcsolatos nehézségek mellett számos helyzetben felmerülhetnek problémák: ha a terhesség alatt a béranya egészsége vagy élete veszélyeztetve van; ha a béranya meggondolja magát, és meg akarja tartani a gyermeket; ha a kedvezményezett szülők különválnak a terhesség alatt, és már nem akarják a gyermeket; ha a gyermek fogyatékosan születik, és sem a béranya, sem a jogosult szülők nem akarják megtartani stb.

32 <https://www.infocatonica.com/?t=noticia&cod=22828> (letöltés ideje: 2021. 06. 16.).

33 <https://www.provitabucuresti.ro/docs/lobby/ruam2013/mama-purtatoare.pdf> (letöltés ideje: 2021. 06. 16.).

Sokszor a gyermeket dologként, szerződés tárgyaként kezelik. A béranyaság nem a gyermek elsődleges érdeke szerinti eljárás, célja a felnőttek kívánságainak teljesítése, ami ellentétes az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 2000. évi 1443. Ajánlásával, amely szerint nem létezik ún. „*gyermekvállalási jog*”. A béranyaság számos európai és nemzetközi törvénnyel ellentétes, különös tekintettel az emberi méltóságra, az örökbe-fogadásra, a nők és gyermekek védelmére, valamint az emberkereskedelemre vonatkozó előírásokkal.

A szóban forgó kérdéskör romániai elemzésével kapcsolatosan elmondhatjuk, hogy a magán- és családi élethez való jog tekintetében a román jogalkotó passzív magatartást tanúsít a béranyaságra vonatkozó jogszabályok meghozatalával kapcsolatban. Következésképpen számos romániai pár úgy dönt, hogy olyan ország területén folytatja a béranyasági eljáráshoz, ahol a jogszabályok engedélyezik ezt az eljárást, vagy az országban törvénytelenül erre vonatkozó megállapodásokat köt.

A béranyaság romániai szabályozásának elfogadásáig meg vagyunk győződve arról, hogy a béranyaságra vonatkozó eljárásnak minden részt vevő fél védelmében kell történnie, és egyértelművé kell tenni a gyermekek jogállását érdekeik elsőbbségének megtartása céljából.

Az emberi lény emberi jogainak és méltóságának a biológia és az orvostudomány alkalmazására történő védelméről szóló, Oviedóban, 1997. április 4-én kelt Egyezmény 21. cikke előírja, hogy az emberi test és részei nem képezhetik haszonszerzés forrását, ilyen értelemben mindezekkel nem lehet kereskedni. Következésképpen: Románia nem fogadhat el olyan törvényt, amely lehetővé teszi a kereskedelmi célú béranyaságot.

Véleményünk szerint az önzetlen béranyasági modellt – akár hatósági engedéllyel – törvényesen lehetővé kellene tenni a Ptk.-ban történő elismerés alapján. Úgy gondoljuk, hogy ha a béranyát önzetlen (nem haszonszerzési) indokok motiválják, jogilag lehetővé kellene tenni számára a kedvezményezett szülőkkel történő megállapodást, amennyiben a felek ingyenes jogügyletet kötnek.

Irodalomjegyzék

1. ANU, P. KUMAR, D. IDER, N. SHARMA: *Surrogacy and women's right to health in India: Issues and perspective*, Indian Journal Public Health, 2013/2(57), 65–70, 65.
2. AL. BACACI, V. C. DUMITRACHE, C. C. HAGEANU: *Dreptul familiei*, C. H. Beck, Bukarest, 2006, 199.
3. B.C. VAN BEERS: *Is Europe giving in to baby markets? Reproductive tourism in Europe and the gradual erosion of existing legal limits to reproductive markets*, Medical Law Review, 2014/1(23), 103–124, 117.
4. L. BRUNET, J. CARRUTHERS, K. DAVAKI, D. KING, C. MARZO, J. MCCANDLESS: *A comparative study on the regime of surrogacy in EU Member States*, European Parliament, 2013, 12, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2013/474403/IPOL-JURI_ET\(2013\)474403_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2013/474403/IPOL-JURI_ET(2013)474403_EN.pdf).
5. S. CERCEL: *Considerații privind dreptul asupra propriului corp*, Revista de Studii Juridice, 2009/3, 7–12, 7.

6. E. FLORIAN: *Filiația: între obsesia adevărului biologic și mistificare legală*, Revista Română de Drept Privat, 2018/3, 117–127, 117.
7. L. IRINESCU: *Copilul, un dar sau un drept?*, Revista de Dreptul Familiei, 2019/1–2, 208–212, 208.
8. J. LUDDEN: *Donor-Conceived Children Seek Missing Identities*. <https://www.npr.org/2011/09/18/140477014/donor-conceived-children-seek-missing-identities?t=1623832083300>.
9. S. MOHAPATRA: *Adopting an International Convention on Surrogacy – A Lesson from Inter-country Adoption*, Loyola University Chicago International Law Review, 2015/1(13), 33. <https://lawcommons.luc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1184&context=lucilr>.
10. C. NICOLESCU, *Protecția dreptului la viață privată și de familie în cazul copilului născut de o mamă surrogat – variațiuni minoritare pe o temă europeană*) = *In Honorem Valeriu Stoica. Drepturi, libertăți și puteri la începutul mileniului al III-lea*, szerk. M. NICOLAE, R. RIZOIU, I. L. TOMA-DĂUCEANU, Universul Juridic București, 2018, 1081.
11. A. PORTARU: *Convenția de la Haga și reglementarea practicii mamelor purtătoare. O formă modernă de exploatare a femeilor și copiilor*, <https://www.juridice.ro/561896/conventia-de-la-haga-si-reglementarea-practicii-mamelor-purtatoare-o-forma-moderna-de-exploatare-a-femeilor-si-a-copiilor.html>.
12. SZÁSZY I.: *A magyar magánjog általános része különös tekintettel a külföldi magánjogi rendszerekre*, II. kötet, Egyetemi Nyomda, Budapest, 1948, 7.
13. SZLADITS K.: *Magyar magánjog. Általános rész. Személyi jog*, I. kötet, Grill Károly Könyvkiadó-vállalata, Budapest, 1938, 509.
14. C. T. UNGUREANU, *Contractul internațional de externalizare a maternității*, Revista de Științe Juridice, 2019/1, 9–12, 9.
15. C. T. UNGUREANU, *Cyber-mercantilizarea ființei umane din perspectiva dreptului comerțului internațional*, Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Științe Juridice, Supliment (t. LXV), Iași, 2019, 3–29, 23.
16. VILÁGHY M., EÖRSI GY.: *Magyar polgári jog*, I. kötet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1962, 97–98.
17. R. WALKER, L. VAN ZYL, *Beyond Altruism: A Case for Compensated Surrogate Motherhood = Bioethics Beyond Altruism*, szerk. R. M. SHAW, Palgrave Macmillan, 2017, 165.